

*Косінова О. М., здобувач Національної академії ДПСУ
головний режисер академічного ансамблю
пісні і танцю ДПСУ (м. Київ)*

ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті йдеться про те, що у цілісному, різносторонньому процесі виховання і навчання майбутніх офіцерів важливе значення набуває розвиток естетичної підготовки і відношення до потенційно якісно новій дійсності – охорони Державного кордону України. Це означає, що педагогічні аспекти формування естетичної підготовленості, їх сьогодення і майбутнє стають особливо актуальними.

Ключові слова: формування, естетична складова, професійна підготовка, майбутній офіцер-прикордонник.

В статтє представлено, что в целом, разностороннем процессе воспитания и учебы будущих офицеров важное значение приобретает развитие эстетической подготовки и отношение к потенциально качественно новой действительности – охране Государственной границы Украины. Это значит, что педагогические аспекты формирования эстетичной подготовленности, их настоящее и будущее становятся особенно актуальными.

Ключевые слова: формирование, эстетичная составляющая, профессиональная подготовка, будущий офицер-пограничник.

In the article there is the question about it, that in the integral, scalene process of education and teaching of future officers the important value acquires development of aesthetically beautiful preparation and attitude toward potentially more high-quality to a new reality – guards of the State boundary of Ukraine. It means that pedagogical aspects of forming of aesthetically beautiful preparedness, their present and future become especially actual.

Keywords: forming, aesthetically beautiful component, professional preparation, future officer-border guard.

В умовах зростання вимог до офіцерів-прикордонників, їх здатності і готовності до самостійних дій в ситуації невизначеності при вирішенні професійних завдань, умінню передбачати можливі ситуації оперативно-службової діяльності, цілі навчально-виховного процесу ВНЗ, які не полягають у підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників до конкретної області діяльності. Вони усі орієнтовані на підвищення професійної готовності майбутнього офіцера, усебічний розвиток його особистості.

В процесі службової діяльності офіцер-прикордонник формує конкретну соціальну думку про себе, як про особистість і учасника правоохоронної діяльності, і про спрямованість роботи органу або підрозділу, в якому він служить. Це означає, що кожен офіцер-прикордонник бере участь у формуванні суспільної думки про ДПСУ в цілому. Таким чином, можливості формування громадської думки багато в чому залежать від рівня професійної підготовленості офіцера, основи якої закладаються в процесі навчання у вищому навчальному закладі (ВНЗ).

Сучасні тенденції соціального реформування торкнулися і розвитку вищої

освіти. Кардинальні зміни в статусі органів і підрозділів ДПСУ, особливості оперативно-службових завдань які виконують офіцери-прикордонники, збільшені вимоги до їх особистісних якостей з боку суспільства, обумовлені перетвореннями в усіх сферах суспільства і держави, пред'являють якісно нові вимоги до професійної підготовленості офіцерського складу, до форм, змісту і методів загальної і спеціальної підготовки кадрів для ДПСУ. Ці вимоги спрямовані на вдосконалення професійної діяльності офіцерів-прикордонників, переорієнтацію їх професійних функцій. У керівних документах, нормативних актах та розпорядженнях Адміністрації Державної прикордонної служби України представлено вимоги до професійної підготовленості прикордонників.

У сучасних умовах як інноваційний підхід до формування професіоналізму офіцера-прикордонника використовується компетентнісний підхід, у рамках якого вказана характеристика є комплексом компетенцій. На думку В. В. Райка випускник НАДПСУ відповідно до посади, що буде обіймати, повинен бути компетентним виконувати певний перелік оперативно-службових функцій. Їх

представлено у трьох блоках компетенцій: соціальний портрет; професійні якості; професійна культура. Кожному з цих блоків компетенцій відповідають знання, вміння, навички, ціннісні орієнтації щодо вирішення типового завдання діяльності [4, с. 45].

Формування естетичної складової професійної підготовки майбутніх фахівців силових структур України розглядали у своїх працях науковці М. І. Бабков, І. О. Грязнов, Л. М. Джигун, Н. Г. Карпунова, Н. Е. Могілевська, Ю. М. Семенов, Г. Д. Темко.

Метою статті є обґрунтування проблеми формування естетичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Майбутні офіцери-прикордонники повинні володіти якостями, що відповідають єдиним загальним вимогам, які пред'являються до правової системи, і спеціальними, які визначаються специфікою функціональної діяльності ДПСУ.

Слід зазначити, що головне в процесі введення майбутніх офіцерів-прикордонників в професійну освіту і професійну культуру – виховання в них орієнтації на високі духовні цінності. Щоб культура повсякденності не витіснила високу культуру, є необхідним впровадження в світ професії предметів побуту, естетичних цінностей, особистісно-емоційного аспекту і творчості, що подають в собі споріднене, причетне ставлення до навколишнього світу. В світлі цих вищих цінностей наочніше виступає формування таких цінностей, як працьовитість, уміння діяти самостійно, відповідальність, здоровий глузд, професійна самоідентифікація, самореалізація в творчій діяльності, володіння особистісними якостями лідера й ін.

Провідним, стрижневим принципом служби у ДПСУ визнається принцип професіоналізму, що отримав у своїй основі нормативно-правове забезпечення. Поняття “професіоналізм” підкреслює якість суб'єкта в певній галузі суспільно корисної діяльності. Професіоналізм припускає, перш за все, знання особливостей відповідної соціальної сфери. Окрім знання, професіоналізм припускає володіння практичними навичками.

Служба в ДПСУ є одним з багатогранних і виключно відповідальних

видів професійної діяльності і пред'являє до майбутніх офіцерів-прикордонників різноманітні вимоги. Цим пояснюється певна активізація законотворчої діяльності з регулювання відносин у сфері діяльності прикордонників, робляться спроби здійснення комплексного підходу до правової регламентації служби. Її значущість визначається і специфічною правоохоронною спрямованістю:

охорона і захист на кордоні конституційних прав і свобод громадян;

боротьба із контрабандою, незаконними мігрантами й іншими правопорушеннями, забезпечення правопорядку і под.

Необхідно відмітити її безпосередній зв'язок з правом: вона регулюється правом, носить правовий характер, пов'язана з правозастосуванням, порядок її здійснення охороняється правом. Безумовно, що в зв'язку з цим курсанти-прикордонники повинні володіти особливими професійними якостями. Іншими словами, професіоналізм припускає певний рівень професійної підготовленості кожного курсанта-прикордонника незалежно від спеціалізації. Тому одним з найважливіших завдань НАДПСУ є формування саме професійної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників.

Відсутність хоч би одного з цих компонентів представлених в наведених вище працях науковців негативно позначається на професіоналізмі в цілому. Як предметна складова особливий інтерес для нас представляє естетична складова його професійної підготовленості, яка являється в сучасних умовах одним з чинників, що впливає на готовність випускника НАДПСУ зайняти гідне місце не лише у професійному середовищі ДПСУ, але і в міжнародному співтоваристві.

В умовах сьогодення, коли зламані загальноприйняті стереотипи пострадянського суспільства, культура відносин особистості і суспільства висувуються на перший план. А естетичні відносини багато в чому визначають саме характер цих відносин, суть і рівень професійної підготовленості, як специфічного виду відносин суспільства і особи. Завдання основної освітньої програми підготовки фахівця у ВНЗ – сполучення професійної освіти з формуванням духовно

багатої, інтелектуально оснащеної, соціально відповідальної особистості.

Естетична культура – невід’ємна особистісна і професійна риса, складова частина характеристики кожного педагога, незалежно від профілю навчального предмета, за фахом якого він отримав професійну підготовку [3, с. 46].

Зважаючи на специфіку педагогічної діяльності науково-педагогічного складу НАДПСУ, яка визначає особу як еталон, зразок для наслідування, особливо важливого значення набуває особиста загальна культура зазначеної категорії осіб і, зокрема, її естетична складова.

Культурно-естетична освіта і виховання сприяє:

- подальшому розвитку у фахівця естетичних емоцій, здатності чуттєво сприймати навколишній світ, природу, стан людей;

- освоєнню і закріпленню культурних операцій або дій (сприйняття, оцінки, аналізу, судження) по відношенню до естетичних об’єктів (соціальним і природним);

- збагаченню знань, ціннісних орієнтацій як класичного, традиційного, так і сучасного характеру;

- активізації у педагога здібностей не лише до аналізу, але і до творчого зростання.

Збагачення емоційної і пізнавальної сфери майбутніх офіцерів-прикордонників вимагає звернення до можливостей естетичного розвитку і його ролі в особовому і професійному становленні особистості.

Проблема зовнішньої краси захоплювала багатьох філософів минулого. Так, уже Платон, наприклад, вважав військову працю мистецтвом, наділяючи зовнішню його сторону естетичними рисами. Провідною стороною воєнного мистецтва він називав геометричну стрункість і співрозмірність. Так, наприклад, при розташуванні таборів, при стягуванні військ, при всіх військових шикуннях під час походів і бойових дій це було обов’язковим моментом [6, с. 243].

Формування естетичних якостей здійснюється всім укладом військової служби, оточуючою дійсністю, заняттями з професійної підготовки, але перш за все, активною цілеспрямованою виховною роботою по вдосконаленню естетичних

знань і смаків всіх категорій військовослужбовців.

На думку Г. Д. Темка, краса рухів, рис зовнішності захоплювала і була предметом дослідження багатьох філософів і практиків. Злагоджені бойові дії, військові навчання викликають у воїнів почуття високого душевного підйому і захоплення. Нерідко командира підрозділу порівнюють з диригентом оркестру.

Естетично виразна військова форма, зовнішній вигляд надають військовослужбовцю бравий вигляд. Естетика військової форми загострює бажання чітко дотримуватись встановлених норм поведінки в строю і поза строєм, виховує гордість за свій колектив.

Як засоби естетичного виховання особового складу армії виступають і естетичні якості природи, природних умов, в яких приходить діяти військовослужбовцям, організовувати своє життя, а також естетичні елементи матеріальної сфери буття (містечок, казарм, клубів, споруд тощо), бойової техніки, зброї, засобів управління. Естетичні можливості мають і процеси навчання та виховання, міжособистісного спілкування, поведінки і т.д. Специфічним засобом естетичного виховання є твори мистецтва, самодіяльні форми художньої діяльності [6, с. 244].

Важливе значення у формуванні естетичної складової професійної підготовленості курсантів є прийняття військової присяги – клятви на вірність народові України. Згідно з сучасним законодавством України її приймають в урочистій обстановці, зі зброєю в руках, біля Бойового прапора військової частини, перед строєм командирів і військовослужбовців.

Ритуал прийняття військової присяги як клятви воїна на вірність своєму народові, Вітчизні існує з давніх-давен. На території сучасної України його започатковано у IX ст. Вступаючи до дружини, воїни клялися князеві у своїй вірності, і після цього дружинники вважалися побратимами.

За княжої доби кожний полк і кожний його підрозділ мав прапор, труби, бубон – обов’язкові військові атрибути. Трубами та бубнами подавали сигнал до бою, до походу; прапор (стяг, хоругва) був символом і знаком, що об’єднував воїнів навколо князя. Усі прапори були однакової форми – довге трикутне полотно на державку. Відрізнялися

вони забарвленням, зображеннями на них (зорі, місяць, знаки), а також тим, що прикріплювалося на вершині держака (півмісяць, спис, кінське волосся). За прапорами пізнавали, чиє то військо. Коли прапор піднімали над військом – це був урочистий знак до початку бою. Навколо прапора в бою точилася завзята боротьба, всі воїни були зобов'язані боронити свій прапор. Вважалося за доблесть здобути в бою ворожий прапор: це була перемога, тріумф. Піднятий догори прапор означав, що військо добре б'ється, що його не переможено [1, с. 53–54].

Важливе значення у формуванні естетичної складової професійної підготовленості курсантів-прикордонників є державна та військова символіка. Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького. Головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України), тобто тризуб [1, с. 56].

Кожному військовослужбовцю ДПСУ присвоюється військове звання відповідно до Закону України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу». Знаки розрізнення на форменому одязі військовослужбовців ДПСУ відповідають їх персональному званню. Це – погони, нарукавні й нагрудні знаки, знаки на головних уборах і погонах, канти, лампаси. На погонах сержантів і старшин пришиваються нашивки відповідно до військового звання, а на петлицях прикріплюються відповідні емблеми. Обов'язковим атрибутом знаків розрізнення військовослужбовців військових формувань України є тризуб – символ незалежної України [1, с. 60].

Інтерес військовослужбовців до естетики служби великий. Недооцінка краси військової служби витікає із неправильного розуміння специфіки ряду обставин, які характерні для виконання військового обов'язку. Військова справа, як і інші сфери людської діяльності, вимагає і творчого пориву і високорозвинутого інтелекту. Жага до творчості, здатність розумом і серцем сприймати прекрасне – невід'ємні атрибути таланту як художника, так і людини високої військової майстерності. Подібно до художника військовий повинен проникнути

в сутність явищ, відтворити за допомогою конкретно-чуттєвого образу живу єдність, загальну багатоліку картину світу. Воїн повинен мати елемент внутрішнього відчуття і передбачення подій. Щоб зафіксувати цілісну картину подій і не загубитись серед барвистого різноманіття, вичленити і вгадати головне, потрібний зліт уяви і фантазії [6, с. 245].

Естетичні впливи на курсанта відбуваються на рівні несвідомого, на рівні почуттів і емоцій, тому зазначений процес має особливе місце в системі навчально-виховної роботи ВНЗ. Функціональними завданнями формування естетичних якостей в умовах ВНЗ є:

- формування у курсантів умінь оцінювати явища дійсності і мистецтва, вибудовувати ієрархічно організовану систему цінностей і вибирати напрям діяльності відповідно до цієї системи, тобто формування ціннісно-орієнтаційної спрямованості;

- пробудження в курсанті творця, розвиток потреби і здатності до творчого сприйняття світу і мистецтва, до творчого характеру діяльності – тобто креативність;

- вдосконалення почуттів і естетичних смаків курсантів, їх емоційності, артистизму.

Тому, з точки зору професійної підготовки майбутніх офіцерів, яким постійно доводиться взаємодіяти з людьми, завдання естетичного розвитку є дуже актуальними. У цілісному, різносторонньому процесі виховання і навчання майбутніх офіцерів важливе значення набуває розвиток естетичної складової професійної підготовки курсантів-прикордонників і відношення до потенційно якісно нової дійсності – охорони Державного кордону України. Це означає, що педагогічні аспекти формування естетичних якостей, їх сьогодення і майбутнє стають особливо актуальними.

Важливе місце в процесі естетичного розвитку займає мистецтво. С. С. Сливка виражає мистецтво, як естетичне освоєння світу в процесі художньої творчості – особливого виду людської діяльності, що відображає дійсність у конкретно-чуттєвих образах відповідно до певних естетичних ідеалів [5, с. 245]. Мистецтво дозволяє курсантам реалізувати свої можливості, усебічно розвиває її, залучає до накопиченого людством досвіду,

Питання педагогіки

загальнолюдських інтересів, спрямувань, ідеалів. Характеризуючи мистецтво як засіб естетичного виховання, варто підкреслити особливу роль літератури. Існує багато форм індивідуальної та масової роботи з книгою. До колективних форм роботи відносяться такі, як читацькі конференції, диспути, огляди, виставки, бесіди, зустрічі з ветеранами тощо.

Важливим засобом формування естетичної якостей є музика. Курсантів-прикордонників необхідно вчити слухати і розуміти музику: класичну, національну. Великі можливості для формування естетичних якостей мають засоби образотворчого мистецтва. Поряд з цим на розвиток індивідуальних здібностей, естетичних смаків, ідеалів впливає самодіяльна художня творчість.

Проблема формування естетичної складової професійної підготовки курсантів-прикордонників – комплексна проблема, яка включає психологічний, культурологічний, педагогічний і дидактико-методичний аспекти. Саме культуротворча і гуманістична місія сучасної вищої військової школи дозволить забезпечити випуск освічених офіцерів, здатних до цілісного і системного аналізу складних проблем сучасного життя суспільства.

У сучасних умовах неможливо здійснювати формування професійної підготовленості курсантів на основі догматичної дидактики, отже, розвиток естетичної складової професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників повинен базуватися на досить широкому науковому соціокультурному фундаменті, ставити своєю метою формування гармонійно розвиненої в моральному і естетичному плані особистість прикордонника.

Таким чином, стає реальністю необхідність проблемно-програмного, комплексно-організованого пізнання і управління соціально-педагогічними процесами під час формування естетичної складової професійної підготовки курсантів-прикордонників. Для науково-педагогічного складу ВНЗ у сучасних умовах важливо опанувати нові форми, засоби, прийоми виховання, шукати індивідуальний спосіб їх застосування, з'єднання у кожному конкретному випадку. Звідси надзвичайна актуальність творчості науково-педагогічного складу в створенні сучасних педагогічних технологій, які будуть продуктивними в справі формування розвиненої в естетичному плані особистості майбутнього офіцера-прикордонника, що необхідно розглядати напрямком подальших досліджень.

Література

1. Захист Вітчизни : [підручник для 10–11 кл. загальноосвітніх навчальних закладів] / М. М. Бака, Ю. О. Квашньов, А. О. Литвиненко, С. І. Операйло; за ред. Ю. О. Квашньова та А. О. Литвиненка. – К. : Вежа, 2006. – 448 с.
2. Почекалін І. М. Формування професійної культури у офіцерського складу в умовах службової діяльності [Текст] : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Почекалін Ігор Миколайович. – Хмельницький, 2010. – 190 с.
3. Радюхина Е. И. Формирование эстетической культуры учителя в системе повышения квалификации : дис... кандидата пед. наук: 13.00.01 / Радюхина Елизавета Ивановна. – М., 1997. – 105 с.
4. Райко В. В. Теоретичні і методичні засади формування правової культури у офіцерського складу Державної прикордонної служби України [Текст] : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Райко Валерій Вікторович. – Тернопіль, 2009. – 423 с.
5. Сливка С. С. Правнича деонтологія [Текст] : [підручник] / С. С. Сливка. – К. : Аттіка, 1999. – 336 с.
6. Темко Г. Д. Основи формування системи виховання воїна в Україні у період утвердження державності (світоглядно-філософський аналіз) : [монографія] / Г. Д. Темко. – К. : Варта, 1997. – 288 с.